

1945

och beredskapen

Av överstelöjtnant NILS KINDBERG

• Två av toppmännen i "Operation Ball". Däravande chefen för Norrbottens flygbaskår (F21) översten Carl Gustaf von PORAT (tv) och flygoperationens chef norsk-amerikanske flygöversten Bernt BALCHEN.

★ ★ FLYGVAPEN-NYTT återger nedan huvuddragen i den synnerligen märkliga amerikansk-svensk-norska transportflygoperationen till Nordnorge, som mot slutet av den svenska förstärkta försvarsberedskapen 1944—45 med svenskt regeringstillstånd och viktigt stöd av främst vårt flygvapens ledning m fl, med framgång lyckligt genomfördes med ett transportflygförband ur USAAF (Förenta staternas dåvarande arméflygvapen). ★ Uppgiften var att flygtransportera en stor del av de åren 1943—44 i Sverige utbildade och utrustade norska s k polistrupperna, fältsjukhus, krigs- och sjukvårdsmateriel, medicin och proviant m m till Nordnorge. Den landsdelen var då en viktig utgångspunkt för Norges snara befriande från tysk ockupation. ★ Ytterligare och mera detaljerade uppgifter om händelseförlopp m m återfinns i försvarsberedskapens historik. ★ ★ ★

Efter den i april 1940 inträdda tyska Norge-ockupationen söker Sverige — i den mån dess eget hotade läge och den svenska förstärkta försvarsberedskapens krav det möjliggör — att bistå Norge bla med sådan hjälp, som kan vara till gagn för vårt grannlands och broderfolks kommande frigörelse. I en del fall har denna hjälp lämnats inom flygvapnet berörande områden. Nämnas kan tex:

- att i april 1940 ett tjugotal norska spänings- och skolflygplan med besättningar, vilka tagit sin tillflykt till svenskt område (Dalarna och Jämtland), omhändertagits vid svenska flygflottiljer, främst Jämtlands (F4),
- att sedan hösten 1943 med svenska försvarsledningens och regeringens godkännande, samt med bistånd från svenskt militärt och civilt flyg, transporter flygledes västerut ordnats med västallierade transportflygplan, av ca 2.000 hitkomna norska ynglingar, avsedda att efter flygutbildning i England och Canada ingå i ett återupprättat norskt flygvapen,
- att — efter i slutet på 1943 träffade förberedelser — alltsedan början på 1944 med flygvapnets hjälp segelflygutbildning ägt rum i Sverige för till slut ca 250 norska ynglingar, även de avsedda att efter fortsatt flygutbildning västerut senare ingå i det nyssnämnda, återupprättade norska flygvapnet.

NORSKA POLISTRUPPER

I slutet på 1944 har den i Sverige från slutet av 1943 igångsatta militärutbildningen av norska s k polistrupper — i verkligheten vanlig stridande armétrupp, främst infanterister men även specialtrupp m m — i det närmaste slutförts. På hösten 1944 har också hela det strategiska läget i norra Skandinavien i grund förändrats genom de tyska styrkornas reträtt ur Nordfinland och nordligaste Nordnorge, inför påtvinget, finskt resp ryskt tryck. De norska militärledningarna i London och i de västallierade makternas högkvarter önskar då:

- att av de i Sverige utbildade och utrustade norska s k polistrupperna och deras av Sverige tillhandahållna materiel av alla slag (vapen, ammunition, övrig utrustning) till en början ett, senare två, längre från ännu flera "riks- el reservpoliskompanier" om vardera 160 man samt ett par fältlasarett m m flygtransporteras till Kirkenes, en av Norges nordliga större orter nära ryska gränsen,
- att flygtransporterna med svenskt regeringstillstånd skall utföras av ett förband amerikanska tvåmotoriga transportflygplan typ Douglas C-47 ("Dakota I") ur USA:s "A T C" (Air Transport Command = Flygtransportkommandot) i dåvarande amerikanska arméflygvapnet "USAAF".

Det kommande transportflygföretaget erhåller kodnamnet "Operation Ball". Preliminära förhandlingar därom har förts redan våren 1944 av den blivande närmaste chefen, norskfödde USA-översten Bernt Balchen (bla tidigare känd som polarflygare). I slutet på oktober 1944 börjar emellertid med svenskt gillande mera konkreta förhandlingar i Stockholm, vilka i december så leder till slutligt, positivt resultat. Däri deltar — förutom representanter för svenska flygvapnet och den dåvarande svenska "luftfartsmyndigheten" för civilflyget — också norska, amerikanska och ryska flygattachéer såsom delegerade.

USA-FLYG PÅ F21

Den 30 oktober—15 november 1944 inkommer en rad framställningar från USA:s re-

- Norska polissoldater, utbildade och utrustade i Sverige, går på F21:s flygfält Kallaxheden ombord på ett av de för transporterna till Nordnorge använda tvåmotoriga amerikanska planen av typ Douglas C-47 Dakota I.

gering om svenska regeringens tillstånd till amerikansk militär flygtrafik på Sverige, i syfte bl a:

- att underlätta sådana tillfälliga och speciella flygtransporter för de västallierade makterna, som kan påfordras av rådande "onormala" krigsförhållanden,
- att i första hand från lämpligt belägen flygbas i Sverige — härmed avsågs Kallaxheden invid Luleå — verkställa flygtransporter till platser i Nordnorge av den norska, i Sverige sedan slutet på 1943 utbildade och utrustade "riks- och reservpolispersonalen" och av sjukvårdsmateriel m m,
- att för genomförandet när så behövdes också erhålla rätt att få använda andra svenska flygbaser, bl a vid Göteborg och Stockholm samt Västmanlands flygflottiljs (F1) depåflygfält vid Västerås.

TOPPFÖRHANDLINGAR

De närmare förhandlingarna i frågan förs med tillstånd av ÖB, general Helge Jung, av flygvapenchefen generalöjtnanten Bengt G:son Nordenskiöld. Som följd av vad som överenskomms kan denne den 6 december 1944 beordra cheferna för Västmanlands flygflottilj (F1) och Norrbottens (dåvarande) flygbaskår (F21), överstarna Gustaf-Adolf Westring och Carl Gustaf von Porat:

- att före den 8 december vara beredda på att förlägga och förpläga med transportplanen ankommande utländsk personal m fl vid sina respektive förbands depåer.

Samma dag Inger ÖB en slutlig skriftlig hemställan till försvarsministern statsrådet Per Edvin Sköld, med anhållan att regeringen godkänner de vidtagna förberedelserna. Under den 8—9 december sänder flygvapenchefen genom tfj flygstabschefen undertecknade skrivelser:

- dels till USA-ambassaden i Stockholm en orientering om vidtagna förberedelser, jämte namnuppgift på den av honom utsedde sambandsofficieren hos överste

Balchen, kaptenen vid flygvapnet K-E Nittve, flygstaben.

- dels orientering om fastställd instruktion för den nyssnämnde.

Orienteringen till USA-ambassaden åtföljs av ett memorandum, med bestämmelser för transportflygplanens färdväg Västerås—Kallaxheden, signaltjänst, nödlandningsfält mm. Cheferna för F1:s och F21:s depåer får också närmare orientering om transporternas ändamål, omfattning och avsedda genomförande, instruktioner osv.

AVSTEG FRÅN NEUTRALITETEN

Den 15 december ger regeringen — genom ett beslut på socialdepartementet — de för transporterna behövliga, officiella svenska tillstånden. Dessa kan med fog sägas innebära ett markant avsteg från Sveriges tidigare proklamerade "neutrala" hållning i världskriget. I beslutet heter det:

- att regeringen givit tillstånd för två norska poliskompanier och ett norskt fält-sjukhus att utresa till Norge,
- att till nämnda förband utlämnade svenska vapen med behövlig ammunition samt övrig utrustning också får utföras,
- att tio amerikanska militära transportflygplan typ Douglas C-47 — tillhörande ovannämnda A T C-kommandot i USAAF och med amerikansk militär märkning m m — har fått tillstånd att flyga in i Sverige och att därifrån verkställa de aktuella flygtransporterna till Nordnorge, enligt vissa meddelade, närmare bestämmelser.

OPERATIONEN RULLAR IGÅNG

Omkring den 20 december kommer det första i Sverige utbildade norska rikspolis-kompaniet per järnväg från sin förlägningsort till Gammelstad station, ca 7 km NW Luleå. Mottagningspersonal och bilar från F21:s depå möter för fortsatt färd till Kallax. Ytterligare transporter följer senare. Den 26—30 december vidtar överste Balchen på F1 i Västerås slutliga förberedelser för Operation Balls flygmilitära fortsättning från F1:s depåflygfält Västerås—

Märkligt svenskt stöd för Norge-hjälp

Hässlö, bl a ifråga om personalens indelning, materiellens ilastning, navigeringsförberedelser m m.

Efter tidigare landningar i omgångar på flygfälten Stockholm—Bromma (22—28/12) och Västerås—Hässlö (28—29/12) avgår den första flygtransporten den 30 december på fm från Hässlö. Balchen själv har överbefälet, ledarplanet flygs av divisionschefen kapten C G Hollyman. Navigatör och vägvisare på detta plan är den svenske sambandsofficieren kapten Nittve. I allt tio plan från A T C:s europeiska kommando, ur "1409th" och "1415th AAAF Base Units", kommande från sin ordinarie flygbas i England, ingår nu för sitt första svensk-norska uppdrag i det Hollymanska flygförbandet.

◊ Med på färden är också den norske prästmannen Arne Fjellbu, nyutsedd biskop för Nordnorge, 1:a norska fältsjukhusets personal (läkare, befäl och sjuksköterskor m fl) samt dessutom 14 ton svensk gåvomatieriel.

På em den 30 december — efter en delvis ganska strapatsrik direktflygning i förband från Hässlö, genom snöbyar m m och via Norrsundet (ca 30 km N Gävle) — landar de tio A T C-planen på F21:s depåflygfält. Luleå—Kallaxheden.

DIMMA OCH JAKTÖVERFALL

Den 7 januari 1945 — sedan ryssarna per radio från Petsamo meddelat att för trafiken behövliga koder ankommit från Moskva — kan ett första försök göras att flygledes och i förband via Kemi i Österbotten uppnå det vid oktober-novemberförhandlingarna i Stockholm överenskomna färdmålet — Höibuktmoens fd tyskå, från slutet på 1944 ryska krigsflygfält, 7 km W Kirkenes. Man möter dock dimma i höjd med finska Ivalo, SO Enare träsk och måste vända.

Den 15 januari kan förbandet starta på nytt och via Kemi flyga stabspersonal m fl, delar av 1:a norska rikspolis-kompaniet samt de 14 tonnen sjukvårdsmateriel och proviant till Höibuktmoen. Under ny flygning dagen därpå räkar emellertid två A T C-plan på återväg från Norge bli beskjutna av finskt jaktflyg över Österbotten, dock utan verkan. Från finskt håll uppges senare att man inte varit officiellt underrättad om färderna. Och dessutom att flyg- ▶

Neutraliteten kringgås åter

- Krigsutrustad norsk polissoldat embarkerar ett amerikanskt transportplan för fortsatt färd till Höibukmoens flygfält i Nordnorge nära Kirkenes.

vägen för de amerikanska planen lags för nära Kemi finska militärflygfält. En tids nedsatt flygfrekvens blir följden av denna incident.

Under senare delen av januari övergår man till färd flygplanvis, bla för att lättare kunna forcera dåligt väder. Signalförbindelserna med ryssarna — och därmed till målet Höibukmoen i Norge — blir ofta ett problem. Till den 11 april har Hollyman-flyget emellertid lyckats flyga fram över 1.330 man och 440 ton materiel, allt tillhörande bla fyra poliskompanier, det första fältsjukhuset m m. Mera följer under våren och sommaren (se nedan).

STOR HUMANITÄR HJÄLPINSATS

Vid staden Bodö i Nordnorge finns vid denna tid — våren 1945 — ett av tyskarna upprättat och helt sonika övergivet stort fångläger, med bla ca 20.000 hungrande och sjuka, svårt medtagna ryssar. Den svenske chefen för Norrbottens flygbaskår (F21), överste CG von Porat och Operation Ball's chef, överste BALCHEN, igångsätter ca 15 april — en månad före svenska Röda Korset — en första hjälpaktion till det olyckliga lägret med A T C-förbandet samt personal och materiel ur F21, bla kårens 1:e flygläkare, dr AI Ericson, och dessutom medicin och proviant ur F21:s egna förråd. Den mer än nödvändiga hjälpen blir ytterst välkommen och bidrar till att rädda många liv.

Ca 15 maj igångsätts med svenskt regeringstillstånd och i Röda Korsets regi en serie mera omfattande proviant- och läkemedelstransporter m fl hjälpaktioner till Bodö-lägret. I allt flygs då dit 112 läkare, sjukvårdspersonal osv samt 240 ton proviant, kläder, läkemedel m m.

Den 1—9 maj lämnar F21:s depå samt det Kallax-baserade amerikanska A T C-flyget en annan betydelsefull medhjälp av likaså humanitärt slag. Den föranleds av den i Karasjok (ca 340 km NO Kiruna) i norra Norge den 1 maj inträffade svåra minolyckan i ett tyskt minfält, med ca ett 30-tal offer bland de dit nyss framkomna norska polissoldaterna. Närmare detaljer härom samt om de svenska "Fjällstorkarnas" från F3 och annat svenskt flygs hjälpinsatser har skildrats i nr 2/69 av FLYGVAPEN-NYTT. Det kan därför räcka med att påminna om att den första fallskärmsledes insatta kirurgiska hjälpen bragtes den 2 maj av ett par från ett av de amerikanska transportplanen i Hollyman-divisionen nedhoppade norska läkare och en helt ung, orädd sjuksköterska.

RESULTATEN

Hela tiden fortgår verksamheten med nya, nu nära nog rutinemässiga flygtransporter

Rysk plan och tyskt hot

till Nordnorge. Först den 8 augusti 1945 tar Operation Ball slut. Den dagen flyger kapten Hollyman sitt Dakota-plan — med översten Balchen som passagerare — söderöver, till det sedan i början på maj befriade Oslo. De i operationen ledande och medverkande kan då på sin kreditsida anteckna följande:

- att inalles 1.442 personer ur de norska polistrupperna flygtransporterats till Nordnorge, däribland en bataljonsstab och fyra poliskompanier; vidare ett av fältsjukhusen, norska regeringsmedlemmar, högre administrativa och kyrkliga ämbetsmän och andra,
- att all militär personal i Sverige erhållit och till Norge medfört fullständig krigsutrustning,
- att också 112 personer, tillhörande norsk civil sjukvård (kirurger, andra läkare, sjukvårdare m fl) likaså med av Sverige tillhandahållen utrustning av alla behövliga slag flugits över,
- att 115 ton militära förnödenheter för användning i Norges under nyupprättande varande krigsmakt transporterats,
- att vidare 240 ton proviant, medicin, annan sjukvårdsutrustning, kläder m m samt furage (foder) överförts, samt
- att i allt ca 1.550 personer och 360 ton materiel flygtransporterats till Nordnorge av det Kallax-baserade, till "Operation Ball" insatta, av svenska flygvapnet understödda amerikanska A T C-flyget.

ERFARENHETERNA

Bland de viktigaste lägger man märke till:

- att de flygvapenstödta amerikanska flygtransporterna december 1944—augusti 1945 med norska trupper, militär materiel m m till Nordnorge blir ett högst värdefullt stöd till nämnda landsdels snabba befriande och återhämtning,

- att man vid flygtransporterna till Kirkenes-trakten tidigt får reda på vissa ryska planer gällande annektering av den norska delen av Nordkalotten — på sina håll befaras det att ryssarna kan ha haft till avsikt att stanna kvar där,
- att de amerikanska piloternas flygskicklighet måste betecknas som mycket god,
- att deras använda flygmateriel och övrig utrustning är prima,
- att vissa brister ifråga om USA-personalens ordning — i luften och på marken — måst konstateras,
- att likafullt samarbetet mellan svenskar, nordmän och amerikaner hela tiden går effektivt och angenämt. Detta bidrar mycket till operationens lyckliga och framgångsrika genomförande.

TYSKA SKRÄMSKOTT

Som belysande för motsidans — den tyska ledningens — nivå och moral den aktuella tiden kan noteras:

- att "den hemliga USA-basen på svenskt område" (dvs Kallax) under hela Operation Ball lämnas oantastad, utan några försök till sabotage eller andra slag av anfall, men —
- att Königsbergs i dåvarande Ostpreussen belägna stora radiosändare ofta och länge genom etern utslungar vilda hotelser om kommande "åtgärder".

◇ ◇ Till sist kan nämnas, att en med A T C-flyget till Norge överförd krigsdeltagare, nordmannen G T Jensen i Mjøndalen, Norge, brevledes med stor uppskattning, beröm och tacksamhet, omvitnat värdet av den svensk-amerikanska hjälpen och därvid särskilt sin erkänsla till F21 för den där rönta omsorgen m m. Han liksom andra av Operation Ball berörda erfor helt visst klart och intensivt det dåvarande lägets kritiska och spänningmättade art. ■

- Ett av de amerikanska transportflygplanen typ Douglas C-47 med sin besättning. Flygplanchef och förste pilot (i mitten) USA-löjtnanten SCHNEIDER.